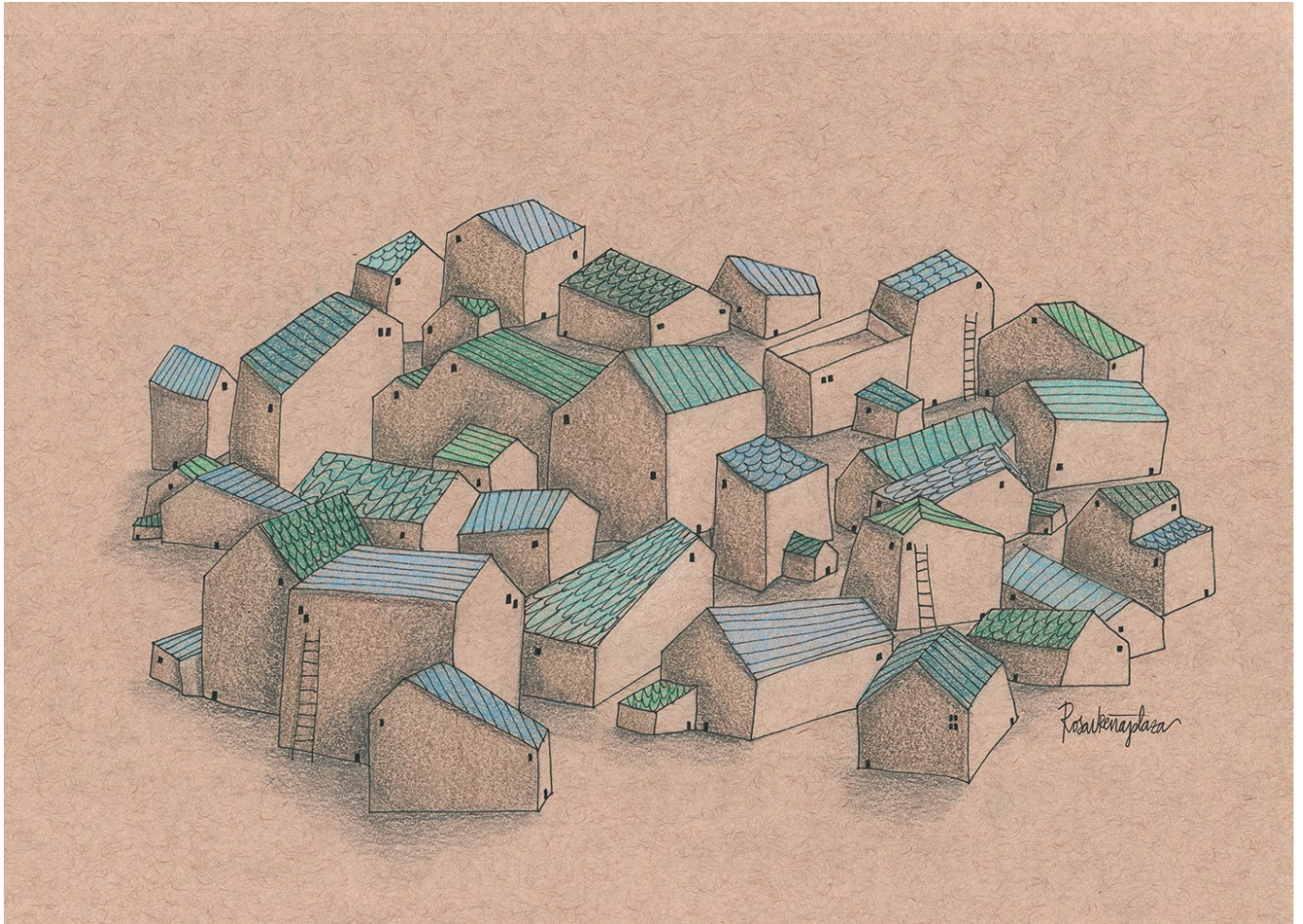

Тактичний урбанізм, або Міста для людей

МАКСИМ КАРПОВЕЦЬ

30 СЕРПНЯ 2021

Іще кілька десятиліть тому французький соціолог Мішель де Серто писав про, що планування міст часто далеке від реального життя простих людей. Він увів поняття «стратегія» і «тактика», щоб пояснити цю розбіжність: «стратегія» стосується міського планування, а «тактика» — того, як простір міста облаштовують люди, що проживають і витворюють його по-своєму. На думку де Серто, проблема полягає в тому, що стратегічне місто існує лише абстрактно, на карті, не перетинаючись із обжитим тактичним. Чи змінилася ситуація за сорок років після публікації його тез? Де шукати точок дотику між запланованим містом і спонтанним середовищем?

Rosa Ureña Plaza

До обговорення міських проєктів не завжди запрошують реальних містян. І річ не тільки в комерції (хоча цілком зрозуміло, що забудовників мало цікавить думка людей, коли вони планують заробити мільярди), а й у тому, що проєктувальники гадки не мають, кого запрошувати: адже в їхньому розумінні коментарі й зауваги мусять бути фаховими. З одного боку, для розуміння креслень, візуалізацій і формул справді потрібні спеціалізовані знання. Із цієї перспективи розуміння (і в подальшому втілення) міських проєктів і планів належить лише фахівцям; містобудівники заздалегідь упереджені до, умовно кажучи, некомпетентної спільноти. З другого боку, від містян не обов'язково вимагати професійних кваліфікацій: важливо долучити їх — як людей, яким потім доведеться жити в запроєктованому просторі, — до обговорення, зуміти почути їхні думки щодо того чи того рішення.

На цьому рівні відбувається конфлікт сенсів — ситуація граничного непорозуміння між тим, чого хоче умовна владна верхівка (до якої належать політики, бізнесмени й архітектори, які на них працюють), і тим, чого прагнуть самі містяни. Такі конфлікти постійно виникають в українських реаліях, коли забудовники втілюють проєкти без публічного обговорення. З

останніх гучних випадків — спроба реконструкції «Квітів України» під офісне приміщення з надбудовою, що викликала обурення киян, звиклих до цього місця. Окрім конфлікту сенсів, ситуація ілюструє ще й конфлікт стратегій, адже павільйон — це не тільки вподобане й обжите місце, а й винятковий архітектурний проєкт.

Другу проблему можна описати як конфлікт бачень, які формально збігаються на рівні стратегії і тактики, а реально розходяться в інтерпретаціях. Рідко коли можна почути, що урбаністи хочуть щось побудувати не для людей. Вони сприймають свої проєкти як корисні, бачать виняткову потрібність своїх конструкцій чи інновацій. Проте архітектори будують, за словами Анрі Лефевра, «ідеальне місце» для ідеальних людей, ігноруючи реальні запити й той факт, що простір продукується матеріально. Гарною ілюстрацією цієї розбіжності може бути випадок Рівного, де в житловому районі на околиці вимостили тротуари для зручності руху — а люди щоразу скорочували собі шлях, витоптуючи криву стежку й уперто оминаючи ідеальні хідники. Стежку вторували вже так добре, що її навіть видно на мапах Гугла. І хоч скільки влада переконувала ходити тротуаром, усе намарно: тіла містян витоптували землю й далі, утворюючи нову матерію, новий простір там, де його не передбачили.

Утім, урбаністи вчать враховувати, що в створених за їхніми планами просторах житимуть реальні люди зі своїми унікальними досвідами. Наприклад, останніми роками містобудівники звертають увагу на потреби різних соціальних груп, як-от людей з інвалідністю чи похилих віком. Раніше їх витискали за межі суспільної свідомості й міських локацій для них не існувало на карті, а зараз неможливо здати в експлуатацію публічний архітектурний проєкт без пандусів. Місто як «поняття» поступово перетворюється на місто як «середовище».

Як же найкраще враховувати потреби спільнот і груп? Як узгодити в одному просторі різні ціннісні орієнтири? Кожне покоління архітекторів і дизайнерів шукає свої відповіді, та ці відповіді мусять корелювати з позицією мешканців кожного окремого місця. Коли ж об'єкт занадто великий, то врахувати думки сотень тисяч містян неможливо. На противагу стратегічному урбанізму формується тактичний, у межах якого можна змоделювати конкретний проєкт, максимально залучаючи людей до перетворення їхнього середовища. Локальний фестиваль вуличної їжі, будівництво дитячого майданчика чи сортувальних осередків — це реальні приклади тактичного урбанізму, де враховано різні погляди і знайдено життєздатні компроміси. Зрештою, важливо на фізичному рівні надати людям можливість виражати своє право на місто: створити більше місця для прогулянок, обмежуючи хаотичне паркування автомобілів; удосконалити планування пішохідних переходів, спростивши рух автомобільного транспорту; збільшити кількість безпечних велодоріжок, відокремлюючи їх від шосе чи пішохідних зон; забезпечити комфортний рух людям із інвалідністю, проєктуючи сучасні пандуси.

Можливість бути почутими та причетними до зміни середовища — ось ключі від комфортного й цікавого міста.

Щоправда, у такій схемі дискримінованими відчують себе водії: адже тактичний урбанізм орієнтується на екологічні рішення й активних пішоходів, у ньому немає місця для звичного, нічим не обмеженого руху в авто. Проте ідея тактичного й будь-якого іншого демократичного урбанізму якраз і полягає в поєднанні різних запитів і потреб, а не в домінуванні інтересів однієї міської групи над іншою. У ньому йдеться не тільки про врахування окремих інтересів, а й про спільне благо. Тих, хто рухається пішки та на громадському транспорті, значно більше, ніж людей в автомобілях, і вони мають аж ніяк не менше право на міський простір. У цьому можна вбачати ідеологію, а можна — ідею міста для людей.

Власне, назву «Міста для людей» носить книжка данського урбаніста Йена Гела, у якій викладені принципи проєктування якнайпридатнішого для життя спільного простору. Гел пише про комерційні стратегії автомобільних концернів, які зумисне сприяли побудові все нових доріг і перетворенню міських пейзажів заради того, щоб люди купували більше машин. Для нього, як і для багатьох інших прихильників «низового» урбанізму, ходіння й культура пішоходів — чи не безальтернативне розв'язання багатьох проблем міського простору. Адже пересування в місті пов'язане не тільки з фізичним рухом: воно означає, що «людина контактує з іншими людьми й місцевою спільнотою, дихає повітрям, проводить час поза приміщенням, отримує безкоштовне задоволення від життя як такого, здобуває нові досвіди й інформацію». Іншими словами, ходіння має значно більший потенціал для тактичного творення й відтворення міста, ніж будь-яка інша міська практика.

Звісно, неможливо повністю відкинути права автомобілістів, проте необхідно враховувати більш гнучкі потреби й інтереси інших городян. Тактичні урбаністи сприймають простір сприймається як динамічне, перформативне середовище, і субкультура автомобілістів відповідає більш сталим стратегіям, які уніфікують простір. Завдання тактичного урбанізму полягає не у витісненні автомобільної спільноти, а в тому, щоб змінювати свідомість і сприяти розумінню міста як різнопланового середовища.

Особливо тактичний урбанізм перегукується з ідеєю інклюзивного міста, яке безпосередньо враховує потреби меншин. По суті, це ідея, важлива для будь-якого спільного простору, адже її мета — це комфорт і безпека мешканців. Йдеться не тільки про людей із інвалідністю, які через непристосованість інфраструктури виявляються ув'язненими у своїх домівках, а й загалом про

всіх містян, незалежно від статі, віку чи рівня достатку, які хочуть безперешкодно використовувати простір міста. Використовувати часто в буквальному, фізичному сенсі, долаючи відстані й перебуваючи в локаціях без надмірних зусиль.

Можливість бути почутими та причетними до зміни середовища — ось ключі від комфортного й цікавого міста. Коли люди беруть участь у спільній справі, долучаються до матеріального втілення ідеї, то вони й більше цінують свій район, парк чи будинок. Якщо ж вони відірвані від того, що діється довкола, позбавлені права виявляти свою свободу, то й місто втрачає для них доцільність. Складно не погодитися зі словами Девіда Гарві: «Право на місто є чимось значно більшим, ніж індивідуальна свобода доступу до міських ресурсів: це право змінювати себе, змінюючи місто».

Та повернімося до Рівного з його протоптаною стежкою. Перший варіант перебудови житлового кварталу виявився марним, адже не враховував потреб мешканців. Діагональна, неправильна тактика перетину простору цілком відповідала бажанню і досвіду містян, але не вписувалась у стандарти. Тому другий варіант мав би бути таким: архітектори прокладають стежину там, де люди звикли ходити; вона стає окрасою цього району та не позбавляє людей права на їхній стиль життя, відмінний від запроєктованого. На жаль, цього не сталося. Тротуари залишилися на своїх місцях, а «нелегальна», зате популярна стежина — на своєму.

Ось так формується «локальна естетика» й тактичний урбанізм кожного окремого району чи кварталу, складаючись в унікальну ідентичність міста. Що більше нав'язувань, ігнорувань спільнотних запитів і стилів, то швидше місто перетворюється на масу матеріальних об'єктів, позбавлених життя. Основна ідея тактичного урбанізму й усієї філософії Мішеля де Серто — зробити міське середовище максимально комфортним, зручним для життя, враховуючи різні життєві практики, а не лише архітекторські задуми. Потрібно завжди пам'ятати: місто існує не для ідей, а для людей, усе інше — поза містом.

Текст створено за підтримки проєкту Оксфордського університету «Нові горизонти науки й релігії у Східній Європі», профінансованого фондом Джона Темплтона (The John Templeton Foundation). Думки, висловлені в тексті, належать авторові й не обов'язково збігаються з поглядами фонду.

The creation of this text was supported by the University of Oxford project 'New Horizons for Science and Religion in Central and Eastern Europe' funded by the John Templeton Foundation. The opinions expressed in the publication are those of the author(s) and do not necessarily reflect the view of the John Templeton Foundation.

МАКСИМ КАРПОВЕЦЬ

30 СЕРПНЯ 2021